

ถอดบทเรียนจากพื้นที่ : การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรปราการ  
Lesson Learned from Area : Elderly Care According  
to Buddhist Way in Samutprakan Province

สุภัทรชัย สีสะใบ Suphattharachai Sisabai  
ดร.ประเสริฐ ธิลา Praserit Thilao  
พระมหากฤษณา กิตติโสภโณ Phramaha Krisada Kittisophano  
พระปลัดระพิน พุทธิสารโร Phra Palad Raphin Buddhisar

### บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนจากพื้นที่วิจัย การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรปราการ ใช้การศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่วิจัย สัมภาษณ์และสังเกต แบบมีส่วนร่วม ผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการมีทั้งพลเมืองหลัก และประชากรแฝง ด้วยว่าสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก ในส่วนการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา จะพบว่าวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม ล้วนเนื่องด้วยผู้สูงอายุ ทั้งในส่วนบุญวิถี ประเพณี ดังกรณีวัดบางโกลนในที่ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุร่วมกับหน่วยงานปกครองท้องถิ่น และภาครัฐ จัดให้วัดมีการดูแลผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมบุญ ประเพณี อันมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวพุทธศาสนาด้วย โดยมีวัดและพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีส่วนร่วมสนับสนุนอย่างสำคัญ

คำสำคัญ : สมุทรปราการ, การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธ

### Abstract

The objective of this academic article from lesson learned was taken care for elderly according to Buddhist way in Samutprakan Province. The tool of study were document analysis, field study, interview and observe. The Elderly in Samutprakan Province were mixed with Thai citizen and resident people because of this place have many factory. In the part of elderly according to Buddhist way, The temples were set with the center of activities as traditional ceremony for example Wat Bangchalongnai promoted the elderly knowledge center as the cooperation with government. The activities in this place set through norm that target was promoted the elderly healthy according to Buddhist way by the supporter as temple and monks.

Keywords : Samutprakan Province, Take care for elderly according to Buddhist way

## บทนำ

จากการศึกษาพื้นที่วิจัยที่วัดบางโกลงใน จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อวันที่ 9-10 กรกฎาคม 2561 ภายใต้โครงการวิจัย “กลไกการขับเคลื่อนศักยภาพขีดความสามารถผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม” ทุนมุ่งเป้าประจำปีงบประมาณ 2560 ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สภาพความเป็นจริงสู่การวิจัยในพื้นที่สมุทรปราการ จากข้อมูลพบว่า สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย มีแนวโน้มจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุครอบคลุมทั้งมิติ ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพศักดิ์ศรี ลดภาระการเลี้ยงดูของครอบครัว เพื่อเป็นพลังของสังคม โดยในส่วนจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอีกจังหวัดหนึ่งในพื้นที่วิจัย ที่พบว่าลักษณะทางกายภาพเป็นเมืองอุตสาหกรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เป็นเมืองที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจสูงในระดับต้น ๆ ของประเทศ Growth Rate 6-8 % สัดส่วนจากภาคอุตสาหกรรม 83.76 % ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรปราการย้อนหลังตั้งแต่ ปี 2545 เป็นต้นมา พบว่าโรงงานอุตสาหกรรม มีเพิ่มขึ้นทุกปี เพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละประมาณ 4.4 % ถึงแม้ว่าในปี 2548 จังหวัดสมุทรปราการจะประกาศเป็นเขตปลอดมลพิษ แต่ก็ยังมีโรงงานบางประเภทที่ยังคงเพิ่มขึ้น โดยมีสถิติข้อมูลจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมและจำนวนคนงาน ใน พ.ศ.2557 จังหวัดสมุทรปราการ มีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 7,349 แห่ง มีมากที่สุดที่ อำเภอบางพลี จำนวน 2,133 แห่ง และอำเภอบางพลี จำนวน 2,085 แห่ง สภาพการณ์โดยรวมทำให้เกิดการจ้างงานจำนวนมาก ทำให้มีประชากรดั้งเดิมและเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น จากการคาดการณ์ข้อมูลประชากรจังหวัดสมุทรปราการ พบว่าใน ปี พ.ศ.2558 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,925,700 คน โดยมีประชากรแฝงที่ไม่ใช่สัญชาติไทย และไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน จากการคาดการณ์ในปี 2558 จำนวนทั้งสิ้น 90,023 คน พบว่าเป็นเพศชาย 55,516 คน (ร้อยละ 61.7) เพศหญิง 34,507 คน (ร้อยละ 38.3) และมีการคาดการณ์ว่าจังหวัดสมุทรปราการมีประชากรอาศัยอยู่จริง 2,015,723 คน (ไม่รวมประชากรที่เดินทางไปเข้าเย็นกลับ) จากข้อเท็จจริงเชิงพื้นที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ จึงเป็นเหตุผลร่วมที่ส่วนงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และภาคีจะต้องตระหนักและคิดต่อ ในการจัดการ เพื่อสร้างแนวทางเชิงระบบที่ใช้ ในการส่งเสริมสุขภาวะในองค์กรสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ รวมทั้งหน่วยงานทางภาคศาสนา อาทิวัดในพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการก็ได้สร้างพลังขับเคลื่อนร่วมกับหน่วยอื่น ๆ ด้วย ในการบริหารจัดการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาให้ขับเคลื่อนดำเนินร่วมกันไป ซึ่งในบทความนี้ จะได้นำผลการลงพื้นที่วิจัยจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุมานำเสนอเพื่อสะท้อนให้เห็นภาพรวมในการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธในพื้นที่วิจัยจังหวัดสมุทรปราการต่อไป

## ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ

จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ พบงานวิจัยจำนวนมากที่มีการศึกษาและทำการวิจัยในองค์กรรวมอาทิ งานวิจัยของ กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ (Kunwadee Rojpaisarnkit,2016) “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุไทย: กรณีศึกษาผู้สูงอายุวัยกลางในจังหวัดสมุทรปราการ” ที่ใช้การศึกษาจากกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลบางเพ็ญ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ โดยการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 276 คน ใช้แบบวัดความรู้ในการดูแลสุขภาพ แบบสอบถามทัศนคติในการดูแลสุขภาพ การรับรู้คุณค่าในตนเอง,บุคลากรสาธารณสุขสามารถนำทั้ง 6 ปัจจัยมากำหนดเป็นแนวทางในการส่งเสริมพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพให้กับผู้สูงอายุได้ ซึ่งได้ผลเป็นข้อสรุปว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพดีขึ้นหากมีความรู้ในการดูแลสุขภาพ มีทัศนคติที่ดีในการดูแลสุขภาพ มีการรับรู้

คุณค่าในตนเอง ไม่ดื่มแอลกอฮอล์ มีสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่ดี และได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว บุคลากรสาธารณสุขสามารถนำทั้ง 6 ปัจจัยมากำหนดเป็นแนวทางในการส่งเสริมพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพให้กับผู้สูงอายุได้

ปี พ.ศ.	2555	2556	2557	2558	2559
ประชากรรวม	1,223,302	1,241,610	1,261,530	1,279,310	1,293,553
ผู้สูงอายุ	123,580	148,512	143,794	157,484	172,240

ตารางที่ 1 สัดส่วนผู้สูงอายุที่สำรวจได้ในจังหวัดสมุทรปราการ  
ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรปราการ (ออนไลน์ : สืบค้น 15 กรกฎาคม 2561)

ข้อมูลจากการสำมะโนประชากร ในปี พ.ศ.2553 พบว่าจังหวัดสมุทรปราการ มีประชากร จำนวนทั้งสิ้น 1,828,694 คน และใน ปี 2549 พบว่าจังหวัดสมุทรปราการ มีสัดส่วนประชากรที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร์ เพียงร้อยละ 50.9 ประชากรที่ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร์ ร้อยละ 47.7 และประชากรที่เดินทางไปเข้าเย็นกลับ ร้อยละ 1.4 ซึ่งหากเทียบสัดส่วนประชากรจากการศึกษาวิจัยที่ปรากฏ จะพบว่าปัจจุบันจังหวัดสมุทรปราการ มีประชากรพักอาศัยจริง จำนวนทั้งสิ้น 2,458,432 คน ซึ่งยังไม่รวมประชากรต่างด้าวที่ขึ้นทะเบียน 89,351 คน ซึ่งเป็นภาระที่สถานบริการสาธารณสุขภาครัฐต้องให้การดูแลภายใต้ทรัพยากรของรัฐที่มีอยู่อย่างจำกัด

กลุ่มอายุปี	ประชากร				ปชก.รวมแยกรายกลุ่มอายุ	ร้อยละของ ปชก.รายกลุ่มอายุเทียบกับ ปชก.ทั้งหมด
	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ		
0-4	38,272	51.59	35,915	48.41	74,187	5.97
5-9	38,634	51.38	36,558	48.62	75,192	6.05
10-14	39,667	51.19	37,825	48.81	77,492	6.24
15-19	45,773	50.23	45,358	49.77	91,131	7.34
20-24	41,399	49.08	42,948	50.92	84,347	6.79
25-29	39,451	48.10	42,572	51.90	82,023	6.60
30-34	49,777	47.86	45,238	52.14	104,015	8.37
35-39	53,535	47.79	58,493	52.21	112,028	9.02
40-44	53,474	47.49	59,136	52.51	112,610	9.07
45-49	52,503	47.91	57,094	52.09	109,597	8.82
50-54	44,498	47.04	50,105	52.96	94,603	7.62
55-59	32,985	45.62	39,315	54.38	72,300	5.82
60-64	24,723	44.57	30,741	55.43	55,464	4.47
65-69	14,479	44.57	19,247	55.43	34,726	2.80
70-74	10,814	43.13	14,260	56.87	25,074	2.02
75-79	7,634	41.69	10,677	58.31	18,312	1.47
80-84	4,055	38.55	6,465	61.45	10,520	0.85
85-89	1,766	34.78	3,311	65.22	5,077	0.41

90-94	743	37.13	1,258	62.87	2,001	0.16
95-99	302	41.66	423	85.34	725	0.06
100+	377	50.74	366	49.26	743	0.06
รวมทั้งหมด	595,862	47.97	646,305	52.03	1,242,167	100.00

ตารางที่ 2 ข้อมูลจำนวนและร้อยละของประชากรตามทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2557 (ประชากรกลางปี) จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามกลุ่มอายุและเพศ (ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดสมุทรปราการ,ออนไลน์ : สืบค้น 15 กรกฎาคม 2561)

จากตาราง 1-2 จะพบสัดส่วนของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงข้อมูลได้เจาะจงไปว่า สัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุ จะมีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นด้วย และในตารางที่ 2 จะให้ข้อมูลประชากรผู้กำลังจะเป็นผู้สูงอายุตามลำดับช่วงเวลาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเช่นกัน โดยคนที่เข้าสู่วัยผู้สูงอายุตั้งแต่วัย 50-60 ปีก็มีจำนวนสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นอัตราประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ ที่สำรวจพบได้โดยกำลังจะเป็น สัดส่วนประชากรที่สูงขึ้น สอดรับกับแนวทางของสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันด้วยเช่นกัน สังคมสูงวัยในประเทศไทย มีแนวโน้มประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ครอบคลุมทั้งมิติ ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้ผู้สูงวัยดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพมีศักดิ์ศรีลดภาระการเลี้ยงดู ของครอบครัว เพื่อเป็นพลังของสังคม

เมื่อลงรายละเอียดลงไปเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในองค์กรวม ดังปรากฏในงานวิจัยของ **อุซุกร เหมือนเดช** (Muandet, Uchukorn,2009) เรื่อง “ความต้องการในการได้รับสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาล จังหวัดสมุทรปราการ” โดยวัตถุประสงค์ในการศึกษา เป็นการสำรวจความต้องการในการได้รับสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาล จังหวัดสมุทรปราการ ในภาพรวมส่วนใหญ่จะเน้นด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงของรายได้และการทำงาน ด้านนันทนาการวัฒนธรรมและสังคม เปรียบเทียบความต้องการของผู้สูงอายุกับการได้รับสวัสดิการสังคมตามปัจจัยส่วนบุคคลที่ต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส รายได้ต่อเดือน ระดับการศึกษาจำนวนบุตร บุคคลที่ผู้สูงอายุอยู่อาศัยด้วย โรคประจำตัว ศาสนา โดยกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปอยู่ในเขตเทศบาล จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการได้รับสวัสดิการสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีความต้องการได้รับสวัสดิการสังคมในด้านสุขภาพอนามัยมากที่สุด ผู้ที่อยู่กับคู่สมรสมีความต้องการมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่กับญาติ และผู้ที่อยู่คนเดียวต้องการมากกว่าผู้ที่อยู่กับบุตรหลาน ผู้สูงอายุที่มีรายได้ระดับต่ำต้องการสวัสดิการมากกว่าผู้ที่รายได้ระดับสูงกว่า (ต่ำกว่า 5,000 บาท ต้องการมากกว่า 5,001-10,000 บาท; 10,001-15,000 ต้องการมากกว่า 25,000-30,000 บาท; 15,000-20,000 ต้องการมากกว่า 30,000 บาท) เป็นต้น

รวมไปถึงในงานวิจัยของ **ภรณ์ ตั้งสุรัตน์ วิมลฤดี พงษ์หิรัญญ์** (2556/2013, : 57-69) ที่ทำการศึกษารื่อง “พฤติกรรม การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ” โดยได้ทำการศึกษากิจกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยศึกษาถึงระดับพฤติกรรมดูแลสุขภาพและระดับ ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพของผู้สูงอายุ เปรียบเทียบระดับพฤติกรรมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุตามเพศ สถานภาพสมรสระดับการศึกษาภาวะการมีโรคประจำตัวการรับรู้ข่าวสารสุขภาพ และความรู้ เกี่ยวกับสุขภาพ โดยได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 355 คน ผลการศึกษาพบว่า ระดับพฤติกรรมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ระดับ

ความรู้เกี่ยวกับ พฤติกรรมการดูแลสุขภาพ โดยรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ พบว่าแตกต่างกัน โดยในการศึกษาได้เสนอผลการศึกษาร่วมข้อเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบสุขภาพของผู้สูงอายุที่ว่า (1) ควรให้ความรู้และคำแนะนำในเรื่องการรับประทานอาหารเสริม หรือ อาหารบำรุงสุขภาพ การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ และการผ่อนคลายร่างกายหลังการออกกำลังกายทุกครั้ง (2) ด้านการป้องกันโรค ควรให้ความรู้และคำแนะนำในเรื่องการแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกับผู้อื่น และการ แสวงหาความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพเสมอ 3) ด้านการรักษาพยาบาล ควรให้ความรู้และคำแนะนำเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย ไม่ควรซื้อ ยามาทานเอง หรือถ้าจำเป็นควรซื้อยาจากร้านที่มีเภสัชกรเป็นผู้ให้คำแนะนำ และ 4) ด้านการฟื้นฟูสุขภาพ ควรให้คำแนะนำเรื่องการดูแล สุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ หลังหายจากอาการเจ็บป่วย การรับประทานยาและอาหาร รวมถึงการ ปฏิบัติตามคำสั่งของแพทย์เช่น การออกกำลังกาย ระยะเวลาการออกกำลังกาย และการผ่อนคลายร่างกาย

นอกจากนี้ยังมีงานของ **นันทนา อยู่สบาย (2557)** ในเรื่อง “**ความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลศิระจรเข้ร้อย อาเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ**” ที่ให้ผลการศึกษาว่า ผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลศิระจรเข้ร้อย อาเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 149 คน อายุ 60-65 ปี จำนวน 238 คน สถานภาพสมรส จำนวน 201 คน ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา จำนวน 226 คน อาชีพรับจ้างจำนวน 119 คน รายได้ต่อเดือน 5,001-10,000 บาท จำนวน 211 คน พบว่า มีความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีความต้องการด้านความปลอดภัยในชีวิต ด้านสุขภาพอนามัย ด้านนันทนาการ และด้านการศึกษา รวมทั้งด้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น

และในงานของ **เสาวนิจ นิจนันต์ชัย มาลี สันติถิรศักดิ์ (2553 : 64-73)** ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “**การสนับสนุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ในจังหวัดสมุทรปราการ**” โดยในการวิจัยมีวัตถุประสงค์ศึกษาการดูแลตนเองด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ และศึกษาอิทธิพลของการสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่าง 416 คน โดยมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่า ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 15 ตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ สุขภาพจำนวนบุตร การสนับสนุนจากครอบครัว การสนับสนุนเพื่อนและเพื่อนบ้าน การสนับสนุนจากสังคม ขนาดที่อยู่อาศัย ความหนาแน่นของสมาชิกในบ้าน ความสะอาดของบ้าน กลิ่นส้วม แสงสว่างของห้องส้วม ตัวแปรตามมี 1 ตัวแปร ได้แก่ การดูแลตนเอง ตัวแปรอิสระ ทั้งหมดสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของตัวแปรตามคือการดูแลตนเองของผู้สูงอายุได้ร้อยละ = 43.5 ( $R^2 = .435$ ) ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีจำนวน 5 ตัวแปร คือ เพศชายมีการดูแลตนเองดีกว่าเพศหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 อายุยิ่งมากขึ้น การดูแลตนเองยิ่งน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 สุขภาพที่ดีทำให้ผู้สูงอายุมีการดูแลตนเองดีขึ้น อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การสนับสนุนจากเพื่อนและเพื่อนบ้านยังมีมากทำให้การดูแลตนเองของผู้สูงอายุดีขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การสนับสนุนทางสังคมจากชุมชนและสังคมนิ่งมีมากทำให้การดูแลตนเองของผู้สูงอายุดีขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

หรือในงานของ **ลลิตญา ลอยลม (2554)** เรื่อง “**การเตรียมตัวก่อนเกษียณของผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ**” โดยในงานวิจัยมีเป้าประสงค์เพื่อศึกษาถึง (1) การเตรียมตัวก่อนเกษียณของผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 50-60 ปี (2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมตัวก่อนเกษียณของผู้สูงอายุระหว่าง 50-60 ปี (3) การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุของผู้ที่เกษียณอายุแล้ว (4) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับภาวะถดถอยของผู้สูงอายุ (5) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 50-60 ปี มีการเตรียมตัว

ก่อนเกษียณอายุในระดับดีในด้านร่างกาย เช่น พักผ่อนร่างกายและออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย ด้านจิตใจ และอารมณ์ โดยการศึกษาธรรมชาติจิตใจ หาความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจิตใจ ด้านที่พักอาศัย เช่น การเตรียมบ้านพักให้เป็นสัดส่วนเหมาะสมกับวัย ด้านการเงินและการใช้จ่าย โดยการจำกัดการใช้ ใช้จ่ายให้น้อยลง มีการวางแผนเตรียมประกอบอาชีพสำรอง ด้านการใช้เวลาและงานอดิเรกโดยหาความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมและงานอดิเรกที่เหมาะสมกับวัย และด้านการเข้าร่วมกิจกรรมสังคม โดยการวางแผนสมัคร เป็นสมาชิกสมาคมหรือชมรมต่างๆ ที่สนใจ เป็นต้น

ทั้งในงานวิจัยดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่า การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น ประหนึ่งเป็นการสร้างความพร้อมให้กับบุคคลในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านจิตใจ อารมณ์ ร่างกาย ที่พักอาศัย กิจกรรมทางสังคมที่จะพึงเกิดขึ้นหลังเกษียณ รวมไปถึงด้านการเงินและการใช้สอยหลังจากเกษียณด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เสนอต่อไปอีกว่า ผู้เกี่ยวข้องและผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อผู้สูงอายุ อาทิ หน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง ครอบครัวของผู้สูงอายุ และเพื่อน เป็นต้น ควรให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และงานอดิเรก การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะการให้เกียรติและการเคารพนับถือ ตลอดจนการยกย่องให้เป็นผู้รู้และเป็นตัวอย่างที่ดีในสังคม ปัจจัยและกิจกรรมเหล่านี้จะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในการดำรงชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นกำลังใจในการทำประโยชน์แก่สังคมตามช่วงเวลาแห่งอายุที่มีอยู่

ดังนั้นจากข้อมูลที่พบได้มีการทำการศึกษาวิจัยไว้ในองค์รวมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พร้อมแนวทางที่เป็นข้อเสนอจากการวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแนวทางในการดูแลผู้สูงอายุจากหน่วยงานและภาคีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอันเป็นทิศทางในการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม ทั้งที่กำหนดเป็นนโยบาย เป็นแนวปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม

### การจัดการผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ

จากข้อมูลจังหวัดสมุทรปราการที่พบว่า ส่วนงานต่าง ๆ ได้มีความพยายามจัดการ ดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ดังปรากฏข้อมูลว่า มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลในคลองบางปลากด จ.สมุทรปราการ รุ่นแรก ภายใต้ชื่อ อนุบาลพินนังมม หลักสูตรระยะเวลา 1 ปี มีผู้สูงอายุทั้งชาย และหญิง ที่มีอายุระหว่าง 55 ปีขึ้นไปให้ความสนใจ มาสมัคร 80 คน โดยโรงเรียนและหลักสูตรมีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้สนุกสนาน และมีการแสดงออก มีข้อมูลมีว่าการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้จัดให้มีความสอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 และปรับให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาสังคม การศึกษา สาธารณสุข ศาสนา วัฒนธรรม กีฬา และนันทนาการ เพื่อให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่าต่อสังคม รวมทั้งจากข้อมูลที่พบมีหน่วยงานทั้งส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการรณรงค์และจัดสรรงบประมาณ จัดตั้งองค์กร ศูนย์ หรือกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ จากข้อมูลที่พบดังปรากฏในตารางที่ 3 มีมากกว่า 16 แห่งในปัจจุบัน อาทิ โรงเรียนผู้สูงอายุ อบต.แพรกษาใหม่ โรงเรียนผู้สูงอายุ อบต.บางบ่อ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลคลองด่าน โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบางเสาธง โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลบางตำบลบางปู โรงเรียนผู้สูงอายุ อบต.แพรกษา โรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลด่านสำโรง โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลบางพลีใหญ่ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลพระประแดง โรงเรียนเสริมสร้างคุณภาพผู้สูงอายุเทศบาลสำโรงเหนือ ตำบลบ้านระกาศ โรงเรียนผู้สูงอายุแพรกษา และโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลในคลองบางปลากด (อนุบาลพินนังมม) โดยองค์กรบริหารส่วนตำบลในคลองปลากด เป็นต้น

รวมไปถึงล่าสุดเมื่อ 17 มกราคม 2561 ทางหน่วยราชการได้มีการเปิดศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุตำบลบางโฉลง ที่วัดบางโฉลงโน โดยในงานมีทั้งภาคีทั้งภาครัฐ และหน่วยงานสนับสนุน โดยมี นายอำเภอบางพลี นายธวัชชัย นามสมุทร ในฐานะหน่วยงานภาครัฐได้ให้ข้อมูลว่า

“ปัจจุบันนี้ผู้สูงอายุ เพิ่มสูงขึ้น การที่จะให้ผู้สูงอายุเป็นบุคลากร ที่มีคุณภาพ จะต้องเป็นคนที่พร้อม ในด้านสังคม สุขภาพจิต ร่างกาย ไม่ต้องไปเป็นภาระ ครอบครัว สังคม การที่ผู้สูงอายุช่วยกันทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านอาชีพ สืบทอดการอนุรักษ์ ภูมิปัญญา สู้รุก สู้หลาน เพื่อสร้างความมั่นคงของชีวิต และรากฐานทางวัฒนธรรมอันดีงาม...” (ออนไลน์ : 17 มกราคม 2561)

หรือข้อมูลจาก นางอรนุช โยมเที่ยง ประธานชมรมผู้สูงอายุ ตำบลบางโฉลง บางพลี สมุทรปราการ ในฐานะผู้ดำเนินกิจกรรมในนามชมรม ได้ให้ข้อมูลว่า

“...คณะกรรมการ จึงก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ ผู้สูงอายุ ของตำบลบางโฉลง โดยมีการจัดทำหลักสูตรเพื่อให้ผู้สูงอายุสร้างเสริม ดูแลสุขภาพกาย จิตใจ ของตนเองได้อย่างถูกต้อง มีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน และสังคม มีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างภาครัฐ เอกชน บ้าน วัด โรงเรียน พร้อมเรียนรู้ทำงานร่วมกัน เพื่อสืบทอดอนุรักษ์ ภูมิปัญญา ปรากฏชาวบ้านสู้ร่นต่อไป แล้วยังเป็นประโยชน์พื้นที่ฐานของตนเอง ให้มีความมั่นคง ในชีวิตของผู้สูงอายุ...ในเขตตำบลบางโฉลง ปัจจุบันนี้คนสูงวัยมีอยู่ประมาณ 5,000 คน ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะต้อง มีกิจกรรมร่วมกัน มีการสนทนา เพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การจัดโครงการ โดยรับผู้สูงอายุ 60 ปี ขึ้นไป ในพื้นที่ จัดอบรมครั้งละ 50 คน จัดการเรียนการสอนโดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจากองค์กรภาครัฐ เอกชน ทั้งผู้ที่มีชื่อเสียงและภูมิปัญญา ที่มีจิตอาสา โดยเปิดทำการสอนภาคละ 3 เดือน คือมีการเข้าคอร์สเรียนทุกวันพุธ เดือนละ 4 ครั้ง ในกิจกรรมครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคเอกชน โดยบริษัทสมบูรณกรู๊ป สนับสนุน วิทยากรและงบประมาณ เป็นหลัก อบรม บางโฉลง สนับสนุนงบประมาณจาก สปสช. และเมืองศักราชภาคเอกชน ได้อนุเคราะห์ในเรื่องสื่อการเรียนการสอน โรงพยาบาลเซ็นทรัลปาร์ค มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางโฉลง และผู้มีอุปการคุณ...” (ออนไลน์ : 17 มกราคม 2561)

กิจกรรมทั้งหมดเกิดขึ้นที่วัดที่บางโฉลงโน โดยท่านพระครูสุทธิกิตติวัฒน์ให้ความอนุเคราะห์ ได้ใช้สถานที่พร้อมอุปกรณ์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุ ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกรณีวัดบางโฉลง ซึ่งมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ รวมทั้งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุในองค์รวมด้วยเช่นกัน

ที่	ที่ตั้ง	ที่ตั้ง/หน่วยงาน	เมื่อ	จำนวน
1	โรงเรียนผู้สูงอายุ อบรม.แพรรษาใหม่	อบรม.แพรรษาใหม่	-	-
2	โรงเรียนผู้สูงอายุ อบรม.บางป่อ	อบรม.บางป่อ	-	-
3	โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลคลองด่าน	เทศบาลตำบลคลองด่าน	-	165
4	โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบางเสาธง	ตำบลบางเสาธง	-	100
5	โรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบางตำบลบางปู	เทศบางตำบลบางปู	-	-
6	โรงเรียนผู้สูงอายุ อบรม.แพรรษา	อบรม.แพรรษา	-	60
7	โรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลด่านสำโรง	เทศบาลตำบลด่านสำโรง	-	-

8	โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบางป่อ	ตำบลบางป่อ	-	200
9	โรงเรียนผู้สูงอายุ	ร.พ.ส่งเสริมสุขภาพตำบลเทพารักษ์	2559	80
10	โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบางพลีใหญ่	อบต.บางพลีใหญ่	-	-
11	โรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลพระประแดง	เทศบาลพระประแดง	-	-
12	โรงเรียนเสริมสร้างคุณภาพผู้สูงอายุ	เทศบาลลำโรงเหนือ	4 พ.ค.60	90
13	โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลบ้านระกาศ	อบต.บ้านระกาศ อ.บางป่อ	2558	60
14	โรงเรียนผู้สูงอายุแพรภษา		27 ก.พ.60	-
15	โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลในคลองบางปลากด (อนุบาลพินน้ำนม)	อบต.ในคลองบางปลากด อ.สมุทรพระเจดีย์	10 มี.ค.60	-
16	โรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลลำโรงเหนือ	เทศบาลตำบลลำโรงเหนือ	10 พ.ค.60	90

ตารางที่ 3 โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ (ที่มา : พื้นที่ที่มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ – กรมกิจการผู้สูงอายุ  
[www.dop.go.th/download/knowledge/knowledge\\_th\\_20171608140136\\_2.pdf](http://www.dop.go.th/download/knowledge/knowledge_th_20171608140136_2.pdf)  
ข้อมูลเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2560 : ออนไลน์ 25 กรกฎาคม 2561)

### วิถีพุทธวิถีธรรมเพื่อผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ

จากข้อมูลที่ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้บริหาร และผู้มีส่วนต่อการจัดการดูแลผู้สูงอายุโดยเฉพาะในวัดบางโกลนใน พบว่ามีข้อมูลที่น่าสนใจหลายประการเกี่ยวกับการดูแล การบริหาร และการจัดการผู้สูงอายุ จากการพบและสัมภาษณ์พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดบางโกลนใน ได้ข้อมูลอันเป็นแนวทางในการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า



ภาพที่ 1 พบและสัมภาษณ์พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดบางโกลนใน  
กับภาระกิจวัดกับการดูแลผู้สูงอายุ ของวัดบางโกลนใน (ภาพ : คณะนักวิจัย, 10 กรกฎาคม 2561)

1.วิถีทางศาสนากับการจัดการผู้สูงอายุ หมายถึง การส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทางศาสนา ทำให้ผู้สูงอายุได้พบปะ ทำกิจกรรม และส่งเสริมสุขภาพทางจิต เกิดกิจกรรมรวมหมู่ อาทิ การทำบุญตักบาตรตามแนวทางศาสนา การอยู่ศีลอุโบสถของผู้สูงอายุในทุกวันพระ 8 คำ หรือ 15 เดือนละ 4 ครั้ง โดยประมาณ รวมทั้งวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การทำบุญเนื่องในเทศกาลประเพณี เช่น วันสงกรานต์ เป็นต้น การจัดโครงการพิเศษบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนในแต่ละปี การจัดโครงการปฏิบัติธรรมพิเศษ จากวิถีแนวทางดังกล่าวทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการจัดการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธ รวมไปถึงจากคำบอกเล่าของเจ้าอาวาส



วัดบางโหลงให้ข้อมูลว่า นอกจากนี้วัดยังได้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมทางศาสนา ที่เนื่องกับผู้สูงอายุ การจัดตั้งสถาบันจิตตานุภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมกลุ่มเนื่องด้วยศาสนา กิจกรรม วันพระ วันศีล ที่ผู้สูงอายุ จะมาไหว้พระสวดมนต์ ถือน้ำมนต์ นัยหนึ่งเป็นวิถีทางศาสนา อีกนัยหนึ่งเป็นการ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีสุขภาพที่ดีในการดำเนินชีวิต รวมทั้งมีการออกแบบสถานที่ ห้องน้ำ ห้องสุขา ทางเดิน ทางลาด และลิฟท์ สำหรับผู้สูงอายุในการเดินทางในแต่ละที่ภายในบริเวณวัด เป็นการอำนวยความสะดวก เพื่อให้ให้สอดคล้องในแต่ละกิจกรรมของผู้สูงอายุ นัยหนึ่งเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มาทำกิจกรรมในวิถีบุญ วิถีทางศาสนาได้สะดวกขึ้น และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น รวมทั้งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของ ผู้สูงอายุโดยตรง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ฐิติวรรณ แสงสิงห์ (Thitiwan Sangsing,2556)** ในเรื่อง “การศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านลือคำหาญ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี-The Lifestyle of Aged People According to Buddhist Doctrines : Case Study Ban Luekhamhan Community, Warin Chamrab District, Ubonrathani Province” ที่ สะท้อนว่าวัดเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้นำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งกระตุ้นเสริมให้เกิดการ ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน อาทิหลักธรรม กตัญญู ทิศ 6 ที่ส่งเสริมให้เกิดการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น โดย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีจำนวนมาก เช่น หลักสาราณียธรรม หลักกอธิพานิยธรรม เป็นต้น ที่จะ เป็น ส่วนสำคัญให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิต ความคิดปัญญาที่ดีขึ้น ดังนั้นวัดบางโหลงใน สมุทรปราการ ก็กับการนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ผ่านกิจกรรมบุญกุศล ไหว้พระ สวดมนต์ นั่งสมาธิ และบุญวิถี ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ล้วนเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องพัฒนาคุณภาพจิต คุณภาพชีวิต ในองค์กรรวมด้วยที่วัดบางโหลงใน เป็นต้น

ตำบลบางโหลง แบ่งเขตการปกครอง เป็น 11 หมู่บ้าน			
ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่1 บ้านคลองบางโหลง , หมู่2 บ้านเกาะบางโหลง , หมู่3 บ้านคลองบางขวางบน , หมู่4 บ้านคลองบางขวางล่าง , หมู่5 บ้านคลองบางโหลงบน , หมู่6 บ้านคลองบางโหลงล่าง , หมู่7 บ้านคลองบางน้ำจืดบน , หมู่8 บ้านคลองบางน้ำจืด , หมู่9 บ้านคลองบางตะเคียน , หมู่10 บ้านคลองบางน้ำจืด, หมู่11 บ้านคลองโองแตง			
จำนวนประชากรใน ตำบลบางโหลง			
จำนวนหลังคาเรือน :	20,808	หลังคาเรือน	
จำนวนประชากร :	28,606	คน	จำนวนผู้สูงอายุ :
จำนวนเด็กแรกเกิด ถึง 6 ปี :	1,630	คน	จำนวนผู้สูงอายุ ที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรัง :
จำนวนสตรีตั้งครรภ์ :	277	คน	จำนวนผู้สูงอายุ ที่ช่วยตนเองไม่ได้ :
จำนวนสตรีอายุ 35 ปี ขึ้นไป :	10,696	คน	จำนวนผู้พิการ :
			2,188 คน
			1,182 คน
			19 คน
			65 คน

ตารางที่ 4 สถิติของผู้สูงอายุในพื้นที่บางโหลง พื้นที่ที่ใช้การดำเนินการวิจัย  
ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรปราการ (ออนไลน์ : สืบค้น 15 กรกฎาคม 2561)

**2.วิถีทางวัฒนธรรมประเพณี** หมายถึง การนำแบบประเพณี วัฒนธรรม และเทศกาลสำคัญ มาเป็นส่วนในการสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อาทิ ประเพณีตักบาตรรับบัวของอำเภอบางพลี หรือประเพณีสงกรานต์ ที่มีการนำผู้สูงอายุ มาเพื่อเป็นแบบอย่าง รดน้ำ ขอพร ทั้งเพื่อแสดงให้เห็นผู้สูงอายุมีคุณประโยชน์

มีประสบการณ์มาก มีความสำคัญ ตามหลักหน้าที่บุตรหลานพึงปฏิบัติต่อบุคคลที่ได้ชื่อว่าบุพพการีชน ตามหลักกตัญญู เป็นต้น รวมทั้งเป็นการสร้างแบบอย่างในเรื่องสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อการดำเนินชีวิต โดยมีวัดเป็นฐานในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งใช้คติทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมที่เกี่ยวกับบุญ การทำบุญเป็นแนวทางในการส่งเสริมวิถีทางวัฒนธรรมประเพณีสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ **เสาวภา พรสิริพงษ์ และคณะ (2557 : 99-125.)** ในงานวิจัยเรื่อง “**วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ-Preparedness of Buddhist temples for an aging society**” ที่งานวิจัยชี้ชัดไปว่า ศักยภาพของเจ้าอาวาส พระในวัด ความรู้ของพระ รวมทั้งการสนับสนุนจากชุมชนรอบวัด เหล่านี้เป็นปัจจัยร่วมให้เกิดความสำเร็จในจัดการและดูแลผู้สูงอายุได้ รวมทั้งในงานของ **มะยूरี วงศ์กวานกลม (2561 : 140-148)** เรื่อง “**ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในสังคมวัฒนธรรมอีสาน**” โดยในการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุชาวไทยอีสาน ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในบริบทสังคมวัฒนธรรมอีสาน มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพจิตใน 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) “ผูกเสี่ยว” สร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม เป็นการนำประเพณีผูกมิตรของชาวอีสานมาใช้ในการส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพจิต ทำให้ผู้สูงอายุมีแหล่งสนับสนุนทางสังคม มีที่ปรึกษา สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ และมีความสุขในการดำรงชีวิต 2) “เหยา” เยียวยาจิตใจ เป็นการนำพิธีกรรมพื้นบ้านมาใช้ในการบำบัดรักษาปัญหาสุขภาพจิต ช่วยผ่อนคลายความเครียด ลดความวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า รู้สึกปลอดภัย มีจิตใจที่มั่นคง มีความหวัง และมีพลัง และ 3) “บายศรีสู่ขวัญ” คืนสู่สุขภาวะทางจิต เป็นการนำพิธีกรรมพื้นบ้านมาใช้ในการฟื้นฟูสุขภาพจิต ช่วยให้มิขวัญกำลั้งใจ มีคุณค่าในตนเอง มีความหวัง สบายใจ และมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ผลการศึกษาครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพจิตที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้สูงอายุชาวไทยอีสานในยุคปัจจุบัน ดังนั้นรูปแบบประเพณี เป็นแนวทางหนึ่งในการดูแลและจัดการผู้สูงอายุที่ปรากฏในจังหวัดสมุทรปราการ โดยมีวัดบางโกลนเป็นวัดหนึ่งในจำนวนหลาย ๆ วัดที่เป็นฐานในการดำเนินการและการจัดการในองค์กรรวมถึงปรากฏ ในเทศกาลต่าง ๆ อาทิวันสงกรานต์ วันตักบาตรรับบัว อำเภอบางพลี และเทศกาลประเพณีสำคัญต่าง ๆ



ภาพที่ 2 วิถีบุญประเพณี ใส่บาตรดอกไม้ กิจกรรมสำคัญของชาวบางพลี สมุทรปราการ และกิจกรรมวันผู้สูงอายุในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี ในแต่ละวัดและชุมชน เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ (ภาพ : อบต.บางโกลน)

**3.วิถีทางเศรษฐกิจของอาชีพและรายได้** ผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสมุทรปราการ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่บางโกลน ได้มีกิจกรรมที่เข้าไปส่งเสริมอาชีพและรายได้กับผู้สูงอายุ การดำเนินการดังกล่าว เป็นการ

วางรากฐาน สร้างสุขภาวะทางอาชีพ ทางรายได้ ผ่านการอบรมอาชีพ สร้างอาชีพเสริม และเพิ่มพื้นที่ในการสร้างอาชีพ ดังปรากฏการณ์การสร้างตลาดประชารัฐ เพื่อให้เกิดการค้าสำหรับผู้สูงอายุในวัด ดังปรากฏกรณีวัดบางโหลงใน วัดบางพลีใหญ่ใน เป็นต้น โดยแนวทางดังกล่าวเริ่มดำเนินการโดยมีเป้าหมายเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางในองค์รวมเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักดิ์ศรีในตนเอง รวมทั้งสร้างภาวะทางเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นนทยา อิติชินบัญชา (Nontaya Ittichinbanchon, 2016 : 111-121) ในเรื่อง “แนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ-Occupation Approach for Increasing Economic Value to Elderly People of Sisaket Province” โดยในงานวิจัยได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ ว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพและคุณค่าในทางเศรษฐกิจ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการสร้างอาชีพให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ ใน 6 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มช่างและการจักสาน 2) กลุ่มศิลปวัฒนธรรม 3) กลุ่มดูแลสุขภาพ 4) กลุ่มทอผ้าและปักผ้า 5) กลุ่มการทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ 6) กลุ่มประกอบการค้าขายและบริการซึ่งผู้สูงอายุ นัยหนึ่งเพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจ สร้างคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุผ่านรายได้ที่เกิดขึ้นและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสากลให้กับผู้สูงอายุ ในส่วนของวัดบางโหลงในก็ดำเนินการสร้างคุณภาพชีวิตผ่านอาชีพ และรายได้ที่เกิดขึ้นในวัดด้วยเช่นกัน รวมทั้งมีหน่วยงานและภาคีเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนให้เกิดการค้า คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วย ซึ่งอาชีพและรายได้ยังเป็นความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ดังปรากฏในงานของ ประสงค์ ชาญช่วง (2554 : 66-78) เรื่อง “การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร” ที่ให้ข้อเสนอว่า “หากมีการจัดหาอาชีพที่เหมาะสมที่ผู้สูงอายุจะพอหาได้ด้วยตนเอง จัดหาพื้นที่ ค้าขายให้ผู้สูงอายุ ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ...” สอดคล้องกับข้อมูลที่น่าสนใจงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1-12 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับ ศูนย์สำรวจความคิดเห็น “นิด้าโพล” สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ได้ทำการสำรวจไว้ในเรื่อง “การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางประชารัฐ” ที่สำรวจเมื่อ วันที่ 1 - 30 เมษายน 2560 จากประชาชนทั่วไปที่ประกอบอาชีพทั่วประเทศ จำนวน 4,800 หน่วยตัวอย่าง ในการทำงานเมื่ออยู่ในวัยผู้สูงอายุ หากมีผู้จ้างงานเปิดโอกาสให้เข้าทำงาน คิดเห็นส่วนใหญ่มีความประสงค์ที่จะทำงานเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ หากมีผู้ว่าจ้างเปิดโอกาสให้เข้าทำงาน คิดเป็นร้อยละ 81.77 เป็นต้น อาชีพ รายได้และศักดิ์ศรีในการแสวงหารายได้ตามกำลังและความสามารถยังเป็นความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุอยู่ด้วยกัน

จากข้อสรุปวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยเฉพาะวัดบางโหลงในเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุให้เกิดการขับเคลื่อนและดำเนินไปด้วยวิถีทางศาสนา วิถีบุญประเพณี และการเข้าไปส่งเสริมการสร้างอาชีพผ่านหน่วยงานภาครัฐที่เข้าไปสนับสนุนให้เกิดการฝึกอาชีพ และเรียนรู้เพื่อสร้างรายได้อย่างมีศักดิ์ศรีดังปรากฏในข้อมูลการดำเนินงานดังปรากฏ นับเป็นแนวทางร่วมในการเข้าไปส่งเสริมบริหารจัดการให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะที่ดีตามแนวนโยบายรัฐที่คาดหวังในองค์รวมด้วยเช่นกัน

### ถอดบทเรียนจากพื้นที่วิจัย

จากพื้นที่ที่จะพบประการหนึ่งวัดยังเป็นศูนย์กลางชุมชนในการดำเนินกิจกรรม และการบริหารชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ ในการดำเนินกิจกรรมด้านสุขภาวะ และการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม เป็นประโยชน์ในองค์รวม (1) การจัดการในแนวทางปฏิบัติของผู้สูงอายุ ในแต่ละชั้น ทำให้เกิดประโยชน์ในเชิงการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด (2) ทำให้เกิดแนวปฏิบัติที่เป็นผล จนกระทั่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์รวม (3) ทำให้เกิดการจัดการและการวางแผนจนเป็นประโยชน์ แก่ผู้สูงอายุโดยมีวัด พระภิกษุสงฆ์เป็น

ผู้ดำเนินการและก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ คำบอกเล่าจากเจ้าอาวาสและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อแนวทางการจัดการและสนับสนุนสุขภาพของผู้สูงอายุดังนี้

“...วัดมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในองค์กรวม เช่น มีการจัดทำบุญ อยู่ศีล อุโบสถ และกิจกรรมอื่น ๆ โดยชาวพุทธทั้งผู้สูงอายุ และคนทั่วไปสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยมีการออกแบบสถานที่สำหรับผู้สูงอายุโดยตรง เช่น มีลิฟท์ บนศาลาการเปรียญเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้สอยและเดินทางระหว่างอาคารสะดวกขึ้น รวมไปถึงมีกิจกรรม เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เช่น หลักสูตร ครุสมาธิ เป็นต้น...”

(สัมภาษณ์ A, ผู้บริหารวัดบางโหลง, 8 กรกฎาคม 2561)



ภาพที่ 3 วัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมพบปะระหว่างกันและกันของผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ (ภาพ : วัดบางโหลงใน : ออนไลน์)

“..กิจกรรมที่หน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาร่วมจัดที่วัด อาทิ การตั้งศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุ ศูนย์ฝึกอาชีพ การทำกิจกรรมเนื่องในวันบุญ วันเทศกาลต่าง ๆ โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุโดยตรง พร้อมทั้งดำเนินกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุให้มีสมรรถนะในการช่วยเหลือตัวเอง ส่วนรายละเอียดเสริม เช่น ทางลาด ห้องน้ำ ทางลาด เพื่อให้ผู้สูงอายุ ได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกับคนปกติได้ กำลังดำเนินการและมีนโยบายที่จะปรับปรุงในองค์กรวมอยู่...”

(สัมภาษณ์, ผู้บริหารวัดบางโหลง, 8 กรกฎาคม 2561)



ภาพที่ 4 หลักสูตรพิเศษเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมที่ได้ทั้งกิจกรรม การพบปะ และวิถีบุญวิถีทางศาสนา ในหลักสูตรครุสมาธิสถาบันจิตตานุภาพ ที่วัดบางโหลงใน (ภาพ : วัดบางโหลงใน : ออนไลน์)

“...การออกแบบอาคารสถานที่ สำหรับใช้สอย มีการดัดแปลงจากอาคารเก่า ให้สอดคล้องกับสภาพการใช้งาน มีการจัดทำลิฟท์ ห้องน้ำมีราวจับ มีทางลาดที่ใช้ขึ้นลง สำหรับผู้สูงอายุ ที่จะสามารถใช้ขึ้นอาคารสูง โดยเฉพาะศาลาการเปรียญ ที่ทำให้สะดวกในการเดินทางระหว่างอาคารกับอาคาร...ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความสะดวก รวมทั้งเป็นการออกแบบ

เพื่อให้สอดคล้องกับความหลากหลายของสมาชิกที่มาใช้อาคารสถานที่ภายในวัดบางโหลงใน ...”

(สัมภาษณ์, ผู้บริหารวัดบางโหลง, 8 กรกฎาคม 2561)



ภาพที่ 5 ศูนย์การเรียนรู้ตำบลบางโหลง เพื่อการจัดการและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามแนวพุทธ พร้อมการออกแบบอาคารเพื่อรองรับผู้สูงอายุ ตั้งที่วัดบางโหลงใน จ.สมุทรปราการ

(ภาพ : คณะนักวิจัย 8 กรกฎาคม 2561).

จากการสำรวจข้อมูลในพื้นที่วิจัยที่วัดบางโหลงใน ระหว่างวันที่ 8-9 กรกฎาคม 2561 พบว่าวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทางด้านวิถีทางศาสนาและวิถีพุทธ ซึ่งจะทำให้เห็นว่า แนวทางหรือวิธีการต่าง ๆ ล้วนสะท้อนให้เห็นคุณค่าของการดำเนินชีวิตตามแนวทางศาสนา และวิถีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนภายใต้แนวทางที่จะเป็นไปได้ โดยผลการศึกษาพบว่า 1) **บุญวิถี** จากการสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดโหลงในท่านให้ข้อมูลในเรื่องบุญวิถี ที่ชาวบ้านมาร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น บุญงานบวช งานศพ หรือบุญในการอยู่ศีลอุโบสถ เหล่านี้เป็นบุญวิถีในทางพระพุทธศาสนาที่คนสูงอายุ ใช้เป็นที่พบปะ ทำกิจกรรม ตามแนวทางในการสร้างสุขภาวะทางจิต ความคิด ปัญญา เป็นต้น 2) **ประเพณีไทย** การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมในกิจกรรมประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรโยนบัวของอำเภอบางพลี และอื่น ๆ ที่เนื่องด้วยประเพณีวิถีไทย การละเล่น ประเพณีการบวชพระ เป็นต้น เหล่านี้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ และทำกิจกรรมแบบรวมหมู่ ทำให้เกิดสุขภาวะทางจิตและการยอมรับทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น 3) **วิถีสังคมแบบพุทธ** การที่สังคมไทยอยู่ภายใต้อิทธิพลทางความคิดของพระพุทธศาสนา การดำเนินกิจกรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรม อาทิ งานบุญ งานบวช งานเป็น งานตาย รวมถึงกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุ หลักสูตรพิเศษ อาทิ หลักสูตรครูสมาธิของวัดบางโหลงใน หลักสูตรเรียนเสริมอาชีพสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อประมวลแนวทางในการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธที่จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งสอดคล้องกับธรรมเนียมประเพณีวิถีปฏิบัติที่เคยมีมาแล้วในอดีต ทำให้เห็นชัดเจนว่า บุญประเพณี วิถีทางศาสนา นับเป็นส่วนสนับสนุนให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาวะที่ดี ด้านจิตใจ หากมีการหนุนเสริม เช่น มีการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ หรือการเข้าไปส่งเสริมด้านสุขภาวะอื่น ๆ โดยใช้วัดเป็นฐานก็จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุมากขึ้น

สรุปส่งท้าย

จากข้อมูลในพื้นที่พบว่าวัดบางโหลงใน จังหวัดสมุทรปราการ เป็นวัดหนึ่งที่จะเป็นต้นแบบในการดำเนินกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุตามแนวพุทธ โดยใช้แนวทางในเรื่องวิถีพุทธ วิถีทางศาสนาในการดำเนินกิจกรรม ที่หากพิจารณาในองค์รวมเกี่ยวกับการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมาไหว้พระสวดมนต์ อยู่ศีลอุโบสถ และร่วมปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบวชสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นประจำทุกปี การเปิดศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุได้พบปะกันในวัด รวมไปถึงการเปิดหลักสูตรครูสมาธิที่ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม ภาวนา และการพบปะพูดคุยกัน การใช้วัดเป็นฐานการส่งเสริมประเพณีต่าง ๆ เช่น รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ประเพณีสงกรานต์ การเปิดศูนย์สอนอาชีพ ฝึกอาชีพ สำหรับผู้สูงอายุเหล่านี้ เป็นแนวทางในการจัดการให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะทางด้านจิต ความคิด ปัญญา และรายได้ที่เหมาะสมและเกิดขึ้นพร้อมดำเนินการที่วัดบางโหลงใน จ.สมุทรปราการ โดยมีภาคีและหน่วยงานเกี่ยวข้องเข้ามาสมทบและดำเนินการอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

### กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดบางโหลงใน พร้อมคณะสงฆ์วัดบางโหลงใน จังหวัดสมุทรปราการ ที่ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ และให้ใช้สถานที่ตามแนวทางของการสังเกต การร่วมกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม อันเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยระหว่างวันที่ 8-9 กรกฎาคม 2561

### เอกสารอ้างอิง

กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ. (2559). ความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางกายกับสุขภาวะทางจิต สังคม และจิตวิญญาณของผู้สูงอายุสามกลุ่มวัย. *The Journal of Prapokklo Hospital Clinical Medical Education Center*. 33 (4) (ตุลาคม - ธันวาคม 2559) : 68-83.

ฐิติวรรณ แสงสิงห์. (2556). “การศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านลิ้อคำหาญ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี-The Lifestyle of Aged People According to Buddhist Doctrines : Case Study Ban Luekhamhan Community, Warinchamrab District, Ubonrathani Province”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา).บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประสงค์ ชาญช่าง. (2554). การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*. 3 (3) (กันยายน – ธันวาคม 2554) : 66-78.

ภรณ์ ตั้งสุรัตน์, วิมลฤดี พงษ์หิรัญญ์ (2556). พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการ The Health Care Behavior of the Elderly in Bangmuang Sub District Municipality, Muang District, Samutprakan Province. *วารสารเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยปีที่ 20 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม*. 20 (1) : 57-69.

มะยูรี วงศ์กานกลม. (2561). ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในสังคมวัฒนธรรมอีสาน. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ฉบับพิเศษการประชุมพยาบาลครั้งที่ 25.22 กุมภาพันธ์ 2561* : หน้า 140-148.

ลลิตญา ลอยลม. (2554). *การเตรียมตัวก่อนเกษียณของผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ*. กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย.

- เสาวภา พรสิริพงษ์ และคณะ. (2557). วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ- Preparedness of Buddhist temples for an aging society. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*. 33 (1), (มกราคม-มิถุนายน 2557) : 99-125.
- เสาวนิจ นิจอนันต์ชัย มาลี สันติศิริศักดิ์. (2553). การสนับสนุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ในจังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารกองการพยาบาล*. 37 (2) (พฤษภาคม – สิงหาคม 2553) : 64-73.
- อุชุกร เหมือนเดช. (2009). ความต้องการในการได้รับสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาล จังหวัดสมุทรปราการ Welfare needs of the Elderly in Municipalities of Samutprakan Province Dhonburi Rajabhat University. Office of Academic Resources And Information Technology. Thesis Dhonburi Rajabhat University - วิทยาลัยพนธ์มหาวิทาลัยราชภัฏธนบุรี
- Nontaya Ittichinbanchon. (2016). Occupation Approach for Increasing Economic Value to Elderly People of Sisaket Province- แนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ. *Panyapiwat Journal*. 8 (1) : (January - April 2016) : 111-121.
- Nantana Yoosabay. (2013). Needs for Social Welfare Services Among Senior Citizens in Sisachorakhenoi Subdistrict Administrative Organization, Amphur Bang Sao Thong, Samut Prakan Province. วิทยาลัยพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.